

**ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ  
ՓՈՒՏԿԱՊԱԿՑՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ  
ՀՀ-ՈՒՄ**

**ԿԱՐԻՆԵ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ**

Հնդվածում ներկայացված են բարձրագույն կրթության և աղքատության փոխկապակցվածության հարցերի ուսումնասիրության արդյունքներն ու դրանց առանձնահատկությունները Հայաստանում: Բուհերում սովորողների համակազմի վերաբերյալ տվյալների վերլուծությունն ակնհայտորեն ցույց է տալիս, որ բնակչության սոցիալական տարբեր խավերից սովորողների թվաքանակը խիստ տարբեր է, մասնավորապես՝ աղքատ ընտանիքներից սովորողների թիվն անգամներ ավելի փոքր է, քան բարեկեցիկ ընտանիքներից: Ավելին, վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ վերջին տարիներին նկատելի է ոչ միայն վճարովի, այլև անվճար հիմունքներով սովորողների թվաքանակի և համամասնության նվազում, ինչը խիստ անհանգստացնող միտում է: Իսկ ուսման վարձերի չափի համադրումը աղքատության զծի հետ պարզ է դարձնում, որ տնային տնտեսությունների գրեթե կեսը չի կարող իրեն թույլ տալ բուհում վճարովի հիմունքներով սովորող ունենալ, քանի որ ուսման վարձի չափը միջինում ավելի է, քան նրանց ամսական սպառման գումարը: Այսպիսով, բարձրագույն կրթությունը Հայաստանում ըստ էության մատչելի չէ աղքատ ընտանիքների համար, ինչը բարձրագույն կրթություն ստանալու հավասար հնարավորությունների և սոցիալական արդարության ապահովմանն ուղղված պետական քաղաքականության բացակայության հետևանք է\*:

*Բանալի բառեր - բարձրագույն կրթություն, աղքատություն, սոցիալական արդարություն, համախառն ընդգրկվածության ցուցանիշ, ուսման վարձ*

**I. Բնակչության տարբեր սոցիալական խմբերի ընդգրկվածությունը ՀՀ բուհերում**

Հայաստանում բարձրագույն կրթության և աղքատության փոխկապակցվածությունը լիարժեք հասկանալու համար կարևոր է բուհերում սովորողների ընդգրկվածության ցուցանիշների ուսումնասիրումը՝ ըստ տնային տնտեսությունների աղքատության մակարդակի:

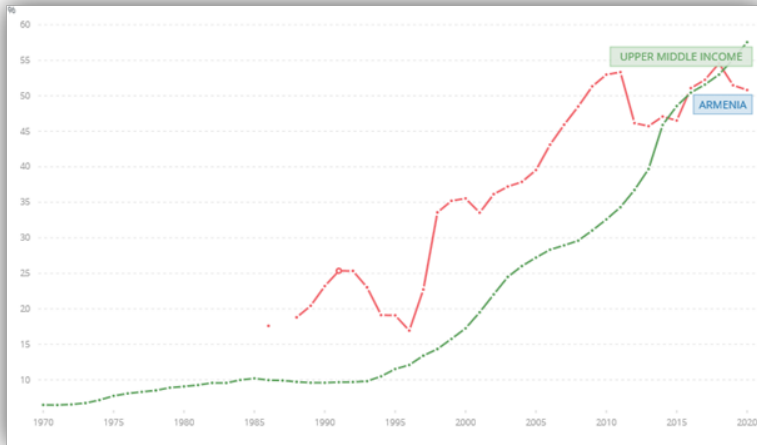
Նախ նշենք, որ բակալավրիատում սովորողների համախառն

\* Սույն հրապարակումը «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Տնտեսագիտություն» հանդեսի 2022 թ. № 1-ում հրատարակված հոդվածում ներկայացված վերլուծությունների շարունակությունն է:

ընդգրկվածության ցուցանիշը (ՀԼՑ) վերջին 15 տարիներին տատանվում է 50%- 56%-ի միջակայքում: Մասնավորապես, 2017-2018 ուստարում ՀԼՑ-ն բակալավրիատում կազմել է 56,4%<sup>1</sup>, իսկ 2018-2019 ուստարում՝ 52,2%<sup>2</sup>, նախորդ ուստարվա նկատմամբ արձանագրելով 4,2%-ի նվազում: Սակայն 2020-2021 ուստարում այն կազմել է 54,4%՝ 2 տարում արձանագրելով 2,2%-ի աճ<sup>3</sup>: Բակալավրիատում համախառն ընդգրկվածության Հայաստանի ցուցանիշը մոտ 15%-ով բարձր է աշխարհի միջին ցուցանիշից և գրեթե համարժեք տնտեսական զարգացման նույն մակարդակը (բարձր-միջին եկամուտ) ունեցող երկրների միջին ցուցանիշներին, որոնք 2020 թ. կազմել են համապատասխանաբար 40,2 % և 57,5 %<sup>4</sup>: Սակայն միաժամանակ պետք է նշել, որ Հայաստանն այս ցուցանիշով զգալիորեն՝ շուրջ 25%-ով, ետ է մնում բարձր եկամուտ ունեցող երկրներից և շուրջ 20%-ով՝ Եվրամիության (ԵՄ) երկրներից, որոնցում ՀԼՑ-ի միջին արժեքը 2020 թ. կազմել է՝ համապատասխանաբար 79,3% և 73%<sup>5</sup> (տե՛ս գծապատկեր 1):

**Գծապատկեր 1**

**Համախառն ընդգրկվածության Հայաստանի ցուցանիշի համեմատականը բարձր-միջին ու բարձր եկամուտ ունեցող երկրների և ԵՄ երկրների միջին ցուցանիշների հետ**



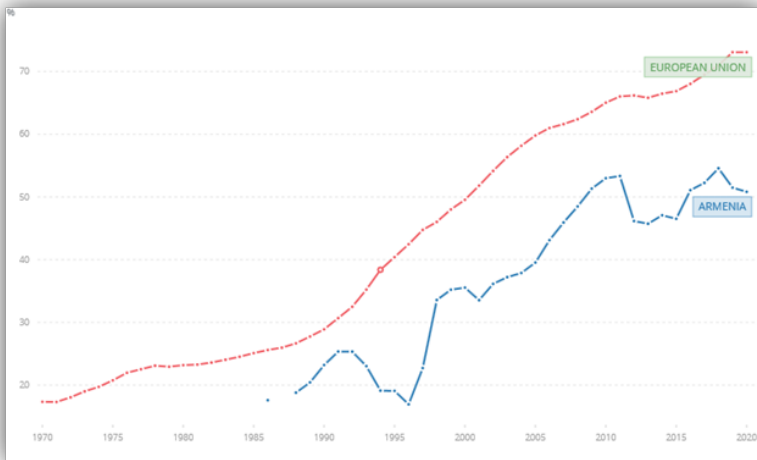
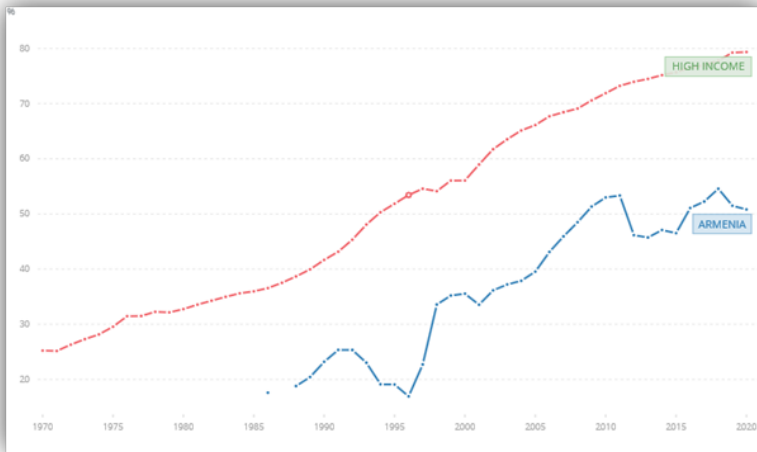
<sup>1</sup> Տե՛ս «ՀՀ սոցիալական վիճակը 2017 թ.-ին և դինամիկ շարքեր (2013 - 2017)» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2018, էջ 214, [https://armstat.am/file/article/soc\\_vich\\_2017\\_6.pdf](https://armstat.am/file/article/soc_vich_2017_6.pdf)

<sup>2</sup> Տե՛ս «ՀՀ սոցիալական վիճակը 2018 թ.-ին և դինամիկ շարքեր (2014 - 2018)» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2019, էջ 219, [https://armstat.am/file/article/soc\\_vich\\_2018\\_6.pdf](https://armstat.am/file/article/soc_vich_2018_6.pdf)

<sup>3</sup> Տե՛ս «ՀՀ սոցիալական վիճակը 2020 թ.-ին և դինամիկ շարքեր (2016 - 2020)» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2021, էջ 211, [https://armstat.am/file/article/soc\\_vich\\_2020\\_6.pdf](https://armstat.am/file/article/soc_vich_2020_6.pdf)

<sup>4</sup> Տե՛ս The World Bank data, <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=XT>

<sup>5</sup> Տե՛ս նույն տեղը, <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=XD>; <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?locations=EU>



Թեև բակալավրիատում Հայաստանի ՀԸՑ-ն բավականին բարձր է աշխարհի միջինի նկատմամբ, այն խիստ տարբերվում է աղքատության տարբեր մակարդակ ունեցող բնակչության խմբերի համար: Այսպես, 2018 թ.<sup>6</sup> ՀՀ բուհերում ոչ աղքատ տնային տնտեսությունների ՀԸՑ-ն կազմել է 39%, աղքատներինը՝ 26% (առանց ծայրահեղ աղքատների), իսկ ծայրահեղ աղքատներինը՝ 0%<sup>7</sup>: Իսկ ըստ բնակչության 5 քվինտիլների<sup>8</sup>՝ պատկերը հետևյալն է. ամենաաղքատ 1-ին քվինտիլում սով-

<sup>6</sup> 2019 թ.-ից հետո սովորողների ընդգրկվածության ցուցանիշները, ըստ տնային տնտեսությունների աղքատության մակարդակի, ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի զեկույցներում այլևս բերված չեն:

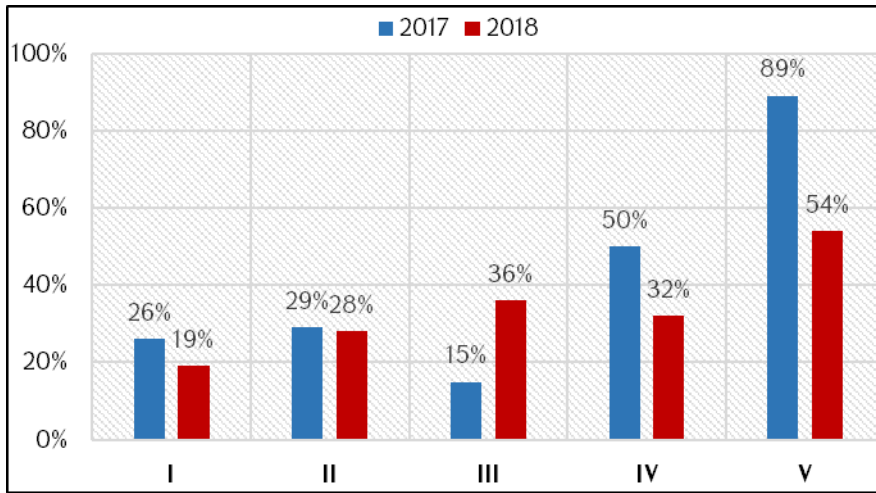
<sup>7</sup> Տե՛ս «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, 2019, ըստ 2018 թ. տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների» վիճակագրական-վերլուծական զեկույց, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2019, էջ 171, [https://armstat.am/file/article/poverty\\_2019\\_a\\_4.pdf](https://armstat.am/file/article/poverty_2019_a_4.pdf)

<sup>8</sup> Քվինտիլը տնային տնտեսության սոցիալ-տնտեսական բնութագրերից է և բնորոշվում է որպես սպառման խումբ:

րողների ՀՆՑ-ն կազմել է 19%, 2-րդ քվինտիլում՝ 28%, 3-րդ քվինտիլում՝ 36%, 4-րդ քվինտիլում՝ 32% և ամենահարուստ՝ 5-րդ քվինտիլում՝ 54%<sup>9</sup>: 2018 թ. ցուցանիշները համեմատվել են նաև 2017 թ. տվյալների հետ, որոնք եղել են այսպիսին. ամենաաղքատ 1-ին քվինտիլում սովորողների ՀՆՑ-ն կազմել է 26%, 2-րդ քվինտիլում՝ 29%, 3-րդ քվինտիլում՝ 15%, 4-րդ քվինտիլում՝ 50% և ամենահարուստ՝ 5-րդ քվինտիլում՝ 89%<sup>10</sup> (տես գծապատկեր 2):

**Գծապատկեր 2**

**ՀՀ բուհերում համախառն ընդգրկվածության ցուցանիշը ըստ բնակչության բարեկեցության 5 քվինտիլների, 2017 թ. և 2018 թ.**



2018 թ. ցուցանիշները բոլոր քվինտիլների համար, բացառությամբ երկրորդի, բավականին շեղված են 2017 թ. ցուցանիշների համեմատ, սակայն օրինաչափությունը նույնն է. ՀՆՑ-ն բուհերում աճում է բնակչության ամենաաղքատ քվինտիլից մինչև ամենահարուստ քվինտիլը: Մյուս կողմից՝ բուհերի սովորողների համակազմի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ սովորողների 84,2%-ը ոչ աղքատ տնային տնտեսություններից է, 15,7%-ը՝ աղքատ (առանց ծայրահեղ աղքատների) և ընդամենը 0,1%-ը՝ ծայրահեղ աղքատ<sup>11</sup>:

**Եզրահանգումներ**

➤ Ոչ աղքատ տնային տնտեսություններից (ընտանիքներից) սովորողների թիվը ՀՀ բուհերում մոտ 5,4 անգամ մեծ է, քան աղքատ և չափավոր աղքատ ընտանիքներից, իսկ ծայրահեղ աղքատ ընտանիք-

<sup>9</sup> Տե՛ս նույն տեղը:

<sup>10</sup> Տե՛ս «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, 2018. ըստ 2017 թ. տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների» վիճակագրական-վերլուծական զեկույց, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2018, էջ 182-183, [https://www.armstat.am/file/article/poverty\\_2018\\_a\\_4.pdf](https://www.armstat.am/file/article/poverty_2018_a_4.pdf)

<sup>11</sup> Տե՛ս նույն տեղը:

ներից սովորողներ գրեթե չկան:

➤ ՀՀ-ն ՀՀ բուհերում բնակչության ամենաաղքատ՝ 1-ին քվինտիլում մոտ 3-3,5 անգամ ավելի փոքր է, քան ամենահարուստ 5-րդ քվինտիլում: Այլ կերպ ասած՝ բարձրագույն կրթություն ստացողների թիվն աճում է ընտանիքների բարեկեցության մակարդակի աճին զուգընթաց:

➤ Որքան բարձր է ընտանիքի աղքատության մակարդակը, այնքան ցածր են այդ ընտանիքից երիտասարդի բարձրագույն կրթություն ստանալու հավանականությունն ու հնարավորությունները:

## **II. ՀՀ բուհերում սովորողների թվաքանակի և անվճար-վճարովի հիմունքներով սովորողների համամասնությունը**

2020-2021 ուստարում ՀՀ բուհերում սովորողների ընդհանուր թիվը (բարձրագույն կրթության բոլոր 3 մակարդակներում) կազմել է 81 077, իսկ 2016-2017 ուստարում՝ 94 722՝ վերջին 5 տարում արձանագրելով 13 645 սովորողի կամ սովորողների ընդհանուր թվի 14,4%-ի նվազում: Սակայն տարբեր մակարդակներում սովորողների թիվը նվազել է տարբեր չափով. բակալավրիատում այն նվազել է 15,5%-ով (12 661-ով), մագիստրատուրայում՝ 2,8%-ով (603-ով), բարձրագույն կրթության 3-րդ աստիճանում՝ 31,2%-ով (677-ով): Այսպիսով, սովորողների թվաքանակն ամենամեծ չափով նվազել է ասպիրանտուրայում և դոկտորանտուրայում, այնուհետև՝ բակալավրիատում, իսկ ամենաքիչը՝ մագիստրատուրայում:

Նախորդ 5-ամյա ժամանակահատվածի (2012-2017 թթ.) տվյալների հետ համեմատությունը ցույց է տալիս, որ սովորողների թվաքանակի նվազման դինամիկան վերջին 5 տարում ոչ միայն պահպանվել, այլև 3%-ով մեծացել է, քանի որ 2012-2017 թթ. ՀՀ բուհերում սովորողների ընդհանուր թիվը նվազել էր 11 735-ով կամ 11,3%-ով<sup>12</sup>: Նախորդ 5-ամյա ժամանակահատվածի (2012-2017 թթ.) տվյալների հետ համեմատությունը նաև ցույց է տալիս, որ բակալավրիատի սովորողների թիվը վերջին 5 տարում մոտ 3%-ով ավելի է նվազել, քան նախորդ 5-ամյա ժամանակահատվածում, իսկ մագիստրատուրայում՝ գրեթե նույն չափով: Սակայն էականորեն տարբերվում է բարձրագույն կրթության 3-րդ մակարդակում սովորողների թվի փոփոխությունը. վերջին 5 տարում այն 30%-ով ավելի է նվազել, քան 2012-2017 թթ.-ի ժամանակահատվածում<sup>13</sup> (տե՛ս աղյուսակ 1):

<sup>12</sup> Տե՛ս **Գ. Հարությունյան**, ՀՀ բարձրագույն կրթական համակարգի սոցիալական ուղղվածությունը, «Բանբեր Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի», «Տնտեսագետ» հրատարակչություն, հ. 4 (56), Եր., 2019, էջ 119-141 (էջ 135):

<sup>13</sup> Տե՛ս նույն տեղը:

**ՀՀ բուհերում սովորողների ընդհանուր թիվը ըստ բարձրագույն կրթության մակարդակների, 2020-2021 և 2016-2017 ուստարիներ<sup>14</sup>**

<b>Բակալավրիատի ուսանողների թիվը</b>						
	<b>2020-2021 ուստարի</b>			<b>2016-2017 ուստարի</b>		
	<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>	<i>ընդ.</i>	<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>	<i>ընդ.</i>
Պետական բուհեր	9 377 (16,1%)	48 916 (83,9%)	58 293	10 103 (14%)	62 414 (86%)	72 517
Ոչ պետական բուհեր	227 (2,1%)	10 467 (97,9%)	10 694	674 (7,4%)	8 457 (92,6%)	9 131
<b>Ընդամենը</b>	<b>68 987</b>			<b>81 648</b>		
	<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>		<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>	
	<b>9 604 (13,9%)</b>	<b>59 383 (86,1%)</b>		<b>10 777 (13,8%)</b>	<b>70 871 (86,8%)</b>	
<b>ՀԸՑ</b>	<b>54,4%</b>			<b>54,1%</b>		
<b>Մագիստրատուրայի ուսանողների թիվը</b>						
	<b>2020-2021 ուստարի</b>			<b>2016-2017 ուստարի</b>		
	<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>	<i>ընդ.</i>	<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>	<i>ընդ.</i>
Պետական բուհեր	2 589 (26,7%)	7 111 (73,3%)	9 700	3 397 (33%)	6 897 (67%)	10 294
Ոչ պետական բուհեր	138 (15,3%)	765 (84,7%)	903	69 (11,2%)	547 (88,8%)	616
<b>Ընդամենը</b>	<b>10 603</b>			<b>10 910</b>		
	<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>		<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>	
	<b>2 727 (25,7%)</b>	<b>7 876 (74,3%)</b>		<b>3 466 (31,8%)</b>	<b>7 444 (68,2%)</b>	
<b>ՀԸՑ</b>	<b>15,7%</b>			<b>13,1%</b>		
<b>Հետբուհական կրթություն ստացողների թիվը<sup>15</sup></b>						
	<b>2020 թ.</b>			<b>2016 թ.<sup>16</sup></b>		
	<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>	<i>ընդ.</i>	<i>անվճար</i>	<i>վճարովի</i>	<i>ընդ.</i>
Ասպիրանտ	787 (86,4%)	124 (13,6%)	<b>911</b>	1 149 (86,4%)	53 (86,4%)	<b>1 202</b>
Հայցորդ	- (0%)	549 (100%)	<b>549</b>	- (0%)	909 (100%)	<b>909</b>

<sup>14</sup> Տե՛ս «ՀՀ սոցիալական վիճակը 2020 թ.-ին և դինամիկ շարքեր (2016 - 2020)» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2021, էջ 211-297, [https://armstat.am/file/article/soc\\_vich\\_2020\\_6.pdf](https://armstat.am/file/article/soc_vich_2020_6.pdf): Տե՛ս «ՀՀ սոցիալական վիճակը 2016 թ.-ին և դինամիկ շարքեր (2012 - 2016)» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, Եր., 2017, էջ 213-291, [https://armstat.am/file/article/soc\\_2016\\_6.pdf](https://armstat.am/file/article/soc_2016_6.pdf)

<sup>15</sup> Տե՛ս «ՀՀ սոցիալական վիճակը 2020 թ.-ին և դինամիկ շարքեր (2016 - 2020)» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2021, էջ 298-320, [https://armstat.am/file/article/soc\\_vich\\_2020\\_7.pdf](https://armstat.am/file/article/soc_vich_2020_7.pdf)

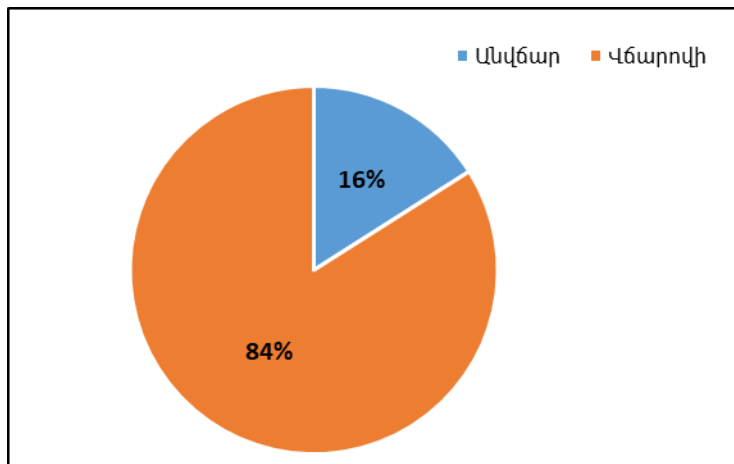
<sup>16</sup> Տե՛ս «ՀՀ սոցիալական վիճակը 2016 թ.-ին և դինամիկ շարքեր (2012 - 2016)» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, Եր., 2017, էջ 292-314, [https://armstat.am/file/article/soc\\_2016\\_7.pdf](https://armstat.am/file/article/soc_2016_7.pdf)

Դոկտորանտ	26 (96,3%)	1 (3,7%)	27	51 (96,2%)	2 (3,8%)	53
Ընդամենը	1487			2164		
	անվճար	վճարովի	անվճար	վճարովի	անվճար	վճարովի
	813 (54,7%)	674 (45,3%)	1200 (55,4%)	964 (44,6%)		
ՀՀ բուհերում սովորողների ընդհանուր թիվը	անվճար	վճարովի	անվճար	վճարովի		
	13 144 (16,2%)	67 933 (83,8%)	15 443 (16,3%)	79 279 (83,7%)		
	81 077			94 722		
Փոփոխություն	-13 645 սովորող կամ - 14,4%					

Կարևոր է նաև նշել, որ թեև վերջին 5 տարում սովորողների ընդհանուր թիվը նվազել է, բայց սովորողների տոկոսային բաշխումը ըստ անվճար և վճարովի ուսուցման համակարգերի փոխվել է ընդամենը 0,1%-ով՝ 2016-2017 ուստարում կազմելով՝ համապատասխանաբար 16,3% և 83,7%, իսկ 2020-2021 ուստարում՝ համապատասխանաբար 16,2% և 83,8% (տե՛ս գծապատկեր 3):

### Գծապատկեր 3

ՀՀ բուհերի սովորողների (բարձրագույն կրթության բոլոր 3 մակարդակներում) բաշխումը ըստ անվճար և վճարովի ուսուցման համակարգերի



Միևնույն ժամանակ, հաշվարկները ցույց են տալիս, որ վերջին 5 տարում սովորողների թվաքանակը փոխվել է տարբեր չափով: Ավելին, բարձրագույն կրթության տարբեր մակարդակներում սովորողների բաշխումը ըստ անվճար և վճարովի համակարգերի նս տարբեր է: Մասնավորապես.

➤ բարձրագույն կրթության բոլոր 3 մակարդակներում անվճար հիմունքներով սովորողների ընդհանուր թիվը վերջին 5 ուստարում նվազել է 2 299-ով կամ 14,8%-ով, իսկ վճարովի հիմունքներով սովորողներինը՝ 11 346-ով կամ 14,3%-ով,

➤ թե՛ 2016-2017, թե՛ 2020-2021 ուստարում բակալավրատի ուսանողների շուրջ 16%-ը սովորել է անվճար հիմունքներով, իսկ 84%-ը՝ վճարովի,

➤ 2016-2017 ուստարում մագիստրատուրայի ուսանողների 31,8%-ը և հետբուհական կրթություն ստացողների 55,4%-ն է սովորել անվճար հիմունքներով, իսկ 2020-2021-ին՝ համապատասխանաբար 25,7%-ը և 54,7%-ը:

### ***Եզրահանգումներ***

➤ Բարձրագույն կրթության բոլոր մակարդակներում սովորողների թիվը վերջին տասնամյակում շարունակաբար նվազում է: Մակայն վերջին 5 տարում սովորողների թիվը ամենաշատը նվազել է բակալավրիատում և բարձրագույն կրթության 3-րդ մակարդակում:

➤ Սովորողների թվի շարունակական նվազումը պայմանավորված է ինչպես Հայաստանի համապատասխան տարիքային խմբի մշտական բնակչության թվի նվազմամբ, այնպես էլ բնակչության աղքատության մակարդակի աճով: Նվազում է այն տնային տնտեսությունների (ընտանիքների) մասնաբաժինը, որոնք վճարունակ են և կարող են հոգալ իրենց երեխայի բարձրագույն կրթության ծախսերը:

➤ Հարկ է նշել, որ 2020 թ. Արցախյան 44-օրյա պատերազմը և ՔՌՎԻԴ-19 համավարակը ևս բացասաբար ազդեցին բուհերի սովորողների թվաքանակի վրա:

➤ Անվճար հիմունքներով սովորողների ամենից փոքր մասնաբաժինը բակալավրիատում է: Բարձրագույն կրթության մակարդակի բարձրացման հետ անվճար հիմունքներով սովորողների տոկոսային համամասնությունը աճում է: Մասնավորապես՝ մագիստրատուրայում անվճար հիմունքներով սովորողների տոկոսային համամասնությունը գրեթե 2 անգամ մեծ է, քան բակալավրիատում: Բարձրագույն կրթության 3-րդ մակարդակում անվճար հիմունքներով սովորողների մասնաբաժինն ավելի քան 2 անգամ մեծ է, քան մագիստրատուրայում և մեծ է ավելի քան 4 անգամ՝ քան բակալավրիատում:

➤ Անվճար հիմունքներով սովորողների մասնաբաժնի աճը բարձրագույն կրթության մակարդակի բարձրացմանը զուգընթաց հիմնականում բացատրվում է սովորողների որոշ հաստիքի ցածր վճարունակությամբ, ինչով պայմանավորված՝ բակալավրիատն ավարտելուց անմիջապես հետո նրանք փորձում են անցնել աշխատանքի՝ եկամուտ ստանալու նպատակով: Ուստի կրճատվում է մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի վճարովի հիմունքներով սովորողների տոկոսային համամասնությունը՝ հանգեցնելով անվճար հիմունքներով սովորողների մասնաբաժնի աճին: Այս հանգամանքին նպաստում է նաև այն, որ Հայաստանի աշխատաշուկայում բակալավրի որակավորումը մեծամասամբ բավարար է աշխատանք գտնելու համար, ուստի մագիստ-



րատուրայում սովորելու կամ գիտական աստիճան ստանալու նպատակահարմարությունը ցածր է և հաճախ դիտվում է որպես ժամանակի ու գումարի ավելորդ վատնում:

➤ Վերջին 5 տարում բարձրագույն կրթության բոլոր մակարդակներում նվազել է թե՛ անվճար, թե՛ վճարովի հիմունքներով սովորողների թիվը, սակայն տարբեր մակարդակներում անվճար-վճարովի համամասնության փոփոխությունը տարբեր է: Բակալավրիատում անվճար հիմունքներով սովորողների տոկոսային համամասնությունը մնացել է գրեթե անփոփոխ. մագիստրատուրայում նվազել է 6,1%-ով, իսկ բարձրագույն կրթության 3-րդ մակարդակում՝ 0,7%-ով:

➤ Խիստ ահագանգող միտում է այն, որ վերջին 5 տարում էապես նվազել է ոչ միայն վճարովի, այլև անվճար հիմունքներով սովորողների թիվը, ընդ որում՝ բակալավրիատում այն նվազել է 1173 ուսանողով կամ 10,8%-ով, մագիստրատուրայում՝ 739 ուսանողով կամ 21,3%-ով, իսկ բարձրագույն կրթության 3-րդ աստիճանում՝ 387 սովորողով կամ 32,3%-ով: Ավելին, անվճար հիմունքներով սովորողների ընդհանուր թիվը 0,5%-ով ավելի է նվազել, քան վճարովի հիմունքներով սովորողներինը. ոչ էական չափով (0,1%-ով) նաև նվազել է անվճար հիմունքներով սովորողների տոկոսային համամասնությունը: Մինչդեռ նախորդ 5-ամյա ժամանակահատվածում (2012-2017 թթ.) թեև սովորողների ընդհանուր թիվը (բոլոր 3 մակարդակներում) նվազել էր 11,34%-ով, բայց անվճար հիմունքներով սովորողների տոկոսային համամասնությունը ոչ միայն չէր նվազել, այլև աննշան՝ 0,3%-ով աճել էր<sup>17</sup>:

➤ Առավել մտահոգիչ է այն, որ վերջին 5 տարում անվճար հիմունքներով սովորողների թիվը նվազել է անգամ այն պարագայում, երբ պետությունը ավելացրել է անվճար տեղերի թիվը բակալավրիատում. 2021-2022 ուստարում բակալավրիատ ընդունելության անվճար տեղերի թիվը 2016-2017 ուստարվա նկատմամբ ավելացել է 485-ով կամ շուրջ 20%-ով, իսկ տեղերի ընդհանուր թիվը (բարձրագույն կրթության բոլոր 3 մակարդակներում)՝ 2%-ով: Ուստի գոնե բակալավրիատում ուսանողների թվի նվազումը ավելացված անվճար տեղերի չափով պետք է լիներ:

➤ Միաժամանակ պետք է նշել, որ անվճար տեղերի ընդհանուր թվի ընդամենը 2% աճն արդյունք է այն բանի, որ 299-ով կամ 17,7%-ով կրճատվել է մագիստրատուրայի և 92-ով կամ 2%-ով՝ հետբուհական կրթության ծրագրերով ընդունելության անվճար տեղերի թիվը (տե՛ս աղյուսակ 2):

<sup>17</sup> Տե՛ս **Կ. Հարությունյան**, նշվ. աշխ., էջ 135:

**Պետության հատկացրած անվճար (ուսանողական նպաստի ձևով ուսման վարձի լրիվ փոխհատուցմամբ) ուսուցման տեղերի թիվը ըստ Բարձրագույն կրթության 3 մակարդակների, 2016-2017 և 2021-2022 ուստարիներ**

<b>Ընդունելության տեղեր <sup>18</sup></b>					
<b>Բակալավրիատ<sup>19</sup></b>		<b>Մագիստրատուրա<sup>20</sup></b>		<b>Ասպիրանտուրա<sup>21</sup></b>	
<b>2016-2017 ուստարի</b>	<b>2021-2022 ուստարի</b>	<b>2016-2017 ուստարի</b>	<b>2021-2022 ուստարի</b>	<b>2016-2017 ուստարի</b>	<b>2021-2022 ուստարի</b>
2433	2918	1690	1391	512	420
փոփոխություն		փոփոխություն		փոփոխություն	
+485 կամ +19,9%		-299 կամ -17,7%		-92 կամ -18%	
Բարձրագույն կրթության բոլոր 3 մակարդակների ընդունելության տեղերի ընդհանուր թվի փոփոխություն				2016-2017 ուստարի	2021-2022 ուստարի
				4635	4729
				+94 կամ +2%	

➤ Նշված իրողությունը արդյունք է այն բանի, որ բուհերում անգամ անվճար տեղերը ամբողջությամբ չեն լրացվում, ինչի ամենահավանական բացատրությունը կրկին այն է, որ Հայաստանի բուհական տարիքի բնակչության թվի նվազմանը զուգահեռ աճել է բնակչության այն հատվածը, որի համար բարձրագույն կրթությունը դառնում է ոչ մատչելի ֆինանսական տեսանկյունից: Անգամ ուսման վարձ չվճարելը (անվճար հիմունքներով սովորելը) բավարար չէ բարձրագույն կրթություն ստանալու հնարավորություն ունենալու համար, քանի որ ուսանող երեխա ունենալը ընտանիքից պահանջում է, բացի ուսման վարձից, նաև այլ էական ծախսեր, որոնք ընտանիքների սովոր մասը հոգալ չի կարողանում:

<sup>18</sup> Ընդունելության տեղերի նշված քանակները ներառում են ոչ միայն միասնական քննություններով, այլև այլ բուհի կամ պետության կողմից սահմանված առանձին կարգով համալրվող տեղերը, այդ թվում՝ սփյուռքահայ ուսանողներին, միջպետական համաձայնագրերով, Արցախին, ՀՀ ՊՆ-ին, ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրին, ՀՀ ԱԲՆ ճգնաժամային կառավարման պետական ակադեմիային, Հայ-ռուսական համալսարանին, Մոսկվայի պետական համալսարանի Երևանի մասնաճյուղին հատկացված և այլ տեղերը:

<sup>19</sup> Տե՛ս «ՀՀ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ըստ մասնագիտությունների պետության կողմից ուսանողական նպաստների ձևով ուսման վարձի լրիվ փոխհատուցմամբ (անվճար) և ուսման վարձի մասնակի զեղչի կիրառման իրավունքով (վճարովի), առկա ուսուցմամբ բակալավրի ու անընդհատ և ինտեգրացված կրթական ծրագրերով ընդունելության տեղերը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 01.04.2021 թ. № 465-Ն և 20.04.2017 թ. № 434-Ն որոշումներ:

<sup>20</sup> Տե՛ս «ՀՀ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների 2021/2022 ուսումնական տարվա՝ պետության կողմից ուսանողական նպաստների ձևով ուսման վարձի լրիվ փոխհատուցմամբ (անվճար), առկա ուսուցմամբ, մագիստրոսի կրթական ծրագրով ընդունելության տեղերը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 15.04.2021 թ. № 543-Ն և 15.04.2016 թ. № 405-Ն որոշումներ:

<sup>21</sup> Տե՛ս «ՀՀ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների և գիտական կազմակերպությունների 2021-2022 ուսումնական տարվա ասպիրանտուրա ընդունելության տեղերը և դրանց բաշխումը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության 20.05.2021 թ. № 799-Ն և 15.04.2016 թ. № 383-Ն որոշումներ:

➤ Այսպիսով, Հայաստանում բուհ ընդունվելու և անգամ անվճար հիմունքներով բուհում սովորելու հնարավորությունները մնում են խիստ անհավասար ծայրահեղ աղքատ, չափավոր աղքատ, աղքատ և բարեկեցիկ ընտանիքների երիտասարդների համար՝ պայմանավորված մի շարք հանգամանքներով, որոնցից են՝

- բակալավրիատ ընդունելության մրցույթն իրականացվում է բացառապես առաջադիմության սկզբունքով, և անվճար տեղերը զբաղեցնում են ընդունելության քննություններից առավել բարձր միավորներ հավաքած դիմորդները, որն ապահովելու համար առաջանում է կրկնուսույցների կարիք, ինչն էլ հիմնականում մատչելի չէ աղքատ ընտանիքների համար,

- բարեկեցիկ ընտանիքների երիտասարդներն ունեն ավելի մեծ հնարավորություններ պատշաճ պատրաստվելու ընդունելության քննություններին, ընդունվելու անվճար համակարգ և հետագայում շարունակելու սովորել անվճար հիմունքներով,

- պետության կողմից անվճար տեղեր չեն հատկացվում սոցիալական անապահովության չափանիշներով, չեն կիրառվում ոչ բարեկեցիկ ընտանիքների դիմորդների ֆինանսական աջակցության թիրախավորված մեխանիզմներ:

### **III. Ուսման վարձերը ՀՀ բուհերում**

Առանձին ուսումնասիրության առարկա են ՀՀ բուհերի ֆինանսավորման և ուսման վարձերին առնչվող խնդիրները: Ուստի գնահատվել է բուհերի ֆինանսավորման պետություն-մասնավոր աղբյուրներ համամասնությունը՝ հաշվի առնելով, որ բուհերի միջոցները ձևավորվում են գերազանցապես պետության կողմից նպաստի ձևով ուսման վարձի փոխհատուցման համար հատկացվող գումարներից և մասնավոր աղբյուրներից՝ ուսման վարձերից և այլ միջոցներից: Պետական բուհերի միջոցների միջինը 15%-ը կազմում են պետության կողմից հատկացված գումարները, իսկ 85%-ը՝ մասնավոր աղբյուրներից ստացված գումարները:

Համեմատության համար նշենք, որ ՏՀԶԿ և ԵՄ երկրներում պատկերը բևեռայնորեն հակառակն է. պետության կողմից տրամադրված միջոցները կազմում են բուհերի ֆինանսավորման միջինը՝ համապատասխանաբար 66%-ը և 75%-ը, իսկ մասնավոր աղբյուրներից ստացված գումարները՝ համապատասխանաբար 34%-ը և 25%-ը: Ավելին, մասնավոր աղբյուրների մեջ տնային տնտեսությունների վճարումներից գոյացած միջոցների մասնաբաժինը ՏՀԶԿ երկրներում կազմում է միջինը 22%, իսկ ԵՄ երկրներում՝ 13%<sup>22</sup>:

Մեկ այլ ցուցանիշի համաձայն՝ բուհերի վրա կատարվող պետական ծախսերը ՏՀԶԿ և ԵՄ երկրներում կազմում են ՀՆԱ-ի միջինը հա-

---

<sup>22</sup> St' u OECD (2021), Education at a Glance 2021: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, էջ 264, <https://doi.org/10.1787/b35a14e5-en>

մապատասխանաբար 1,4%-ը և 1,2%-ը<sup>23</sup>, իսկ Հայաստանում՝ 0,2%-ը (2020 թ. Հայաստանի ՀՆԱ-ն կազմել է 6 183 742.1 մլն ՀՀ դրամ<sup>24</sup>, բարձրագույն և հետբուհական կրթությանը 2020 թ. պետական բյուջեով հատկացված գումարը կազմել է 12 627 115.7 հազ դրամ<sup>25</sup>, իսկ 2021 թ. 11 8618 91. 6 հազ դրամ<sup>26</sup>) (տե՛ս աղյուսակ 3):

### Աղյուսակ 3

#### Բարձրագույն կրթության ֆինանսավորման համեմատական տվյալները (Հայաստան, ՏՀԶԿ երկրներ, ԵՄ երկրներ), 2020 թ.

	ՏՀԶԿ երկրներ	ԵՄ երկրներ	Հայաստան
Բարձրագույն կրթությանը հատկացվող պետական ֆինանսավորման չափը որպես ՀՆԱ-ի %	1,4%	1,2%	0,2%
Պետության կողմից հատկացված գումարների մասնաբաժինը բուհերի տարեկան ֆինանսավորման մեջ	66%	75%	15%
Տնային տնտեսությունների վճարումներից գոյացած գումարների մասնաբաժինը բուհերի տարեկան ֆինանսավորման մեջ	22%	13%	85%

Բերված տվյալներից ակնհայտ է, որ Հայաստանում բարձրագույն կրթության ոլորտում պետական ծախսերը անհամեմատ փոքր են, քան ՏՀԶԿ և ԵՄ երկրներում: Մասնավորապես, պետական ծախսերի՝ որպես ՀՆԱ-ի տոկոսի Հայաստանի ցուցանիշը 7 անգամ ավելի փոքր է ՏՀԶԿ երկրների և 6 անգամ՝ ԵՄ երկրների միջին ցուցանիշներից:

Ուսման վարձերի չափերի վերաբերյալ ՀՀ բուհերի տվյալների ուսումնասիրությունը<sup>27</sup> ցույց է տալիս, որ 2020-2021 ուստարում, կախված բուհից և մասնագիտությունից, ուսման վարձի տարեկան չափը բակալավրիատում ՀՀ քաղաքացիների համար տատանվել է հիմնականում 100 000-ից մինչև 2 250 000 դրամի, իսկ մագիստրատուրայում՝ 150 000-ից մինչև 1 872 000 դրամի շրջանակներում<sup>28</sup>:

Նաև ուսումնասիրվել է, թե ուսանողների որ տոկոսն ինչ չափի ուսման վարձ է վճարել 2020-2021 ուստարում: Հաշվարկները ցույց են տալիս, որ պետական բուհերի բակալավրիատի ուսանողների 49,6%-ի տարեկան ուսման վարձը եղել է 301 000-ից մինչև 500 000 դրամի շրջա-

<sup>23</sup> Տե՛ս OECD (2021), նշվ. աշխ., էջ 252:

<sup>24</sup> Տե՛ս «Հայաստանը թվերով, 2021» վիճակագրական գրքույկ, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2021, էջ 53, [https://armstat.am/file/article/armenia\\_2021\\_6-hna.pdf](https://armstat.am/file/article/armenia_2021_6-hna.pdf)

<sup>25</sup> Տե՛ս «ՀՀ 2020 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքը, էջ 29, <https://www.gov.am/files/docs/3929.pdf>

<sup>26</sup> Տե՛ս «ՀՀ 2021 թվականի պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքը, էջ 110, <https://www.gov.am/files/docs/4337.pdf>

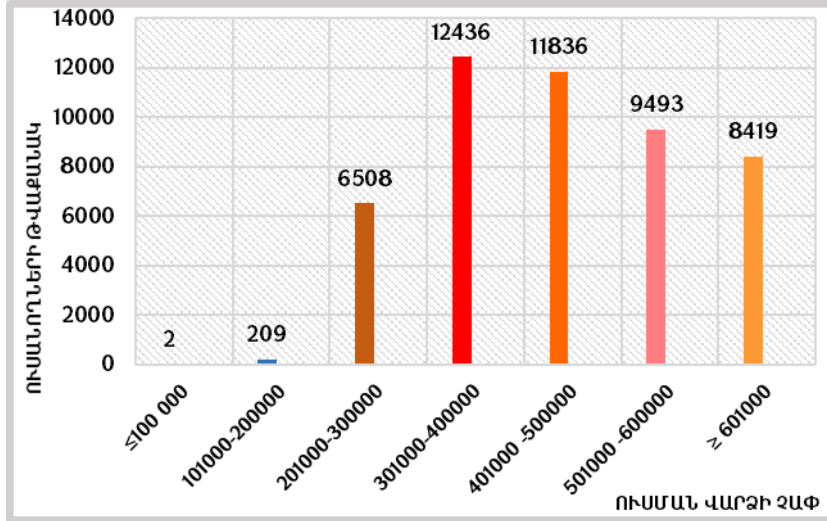
<sup>27</sup> Տե՛ս «ՀՀ սոցիալական վիճակը 2020 թվականին և դինամիկ շարքեր (2016 - 2020)» վիճակագրական ժողովածու, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2021, էջ 219 և 229, [https://armstat.am/file/article/soc\\_vich\\_2020\\_6.pdf](https://armstat.am/file/article/soc_vich_2020_6.pdf)

<sup>28</sup> Տվյալները վերցված են նաև առանձին բուհերի կայքերից, այդ թվում՝ Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի կայքից, <https://admissions.aua.am/graduate/tuition-and-fees/>

նակներում, 36,6%-ինը՝ 501 000 դրամից բարձր և 13,7%-ինը՝ 300 000 դրամից ցածր (տե՛ս գծապատկեր 4):

*Գծապատկեր 4*

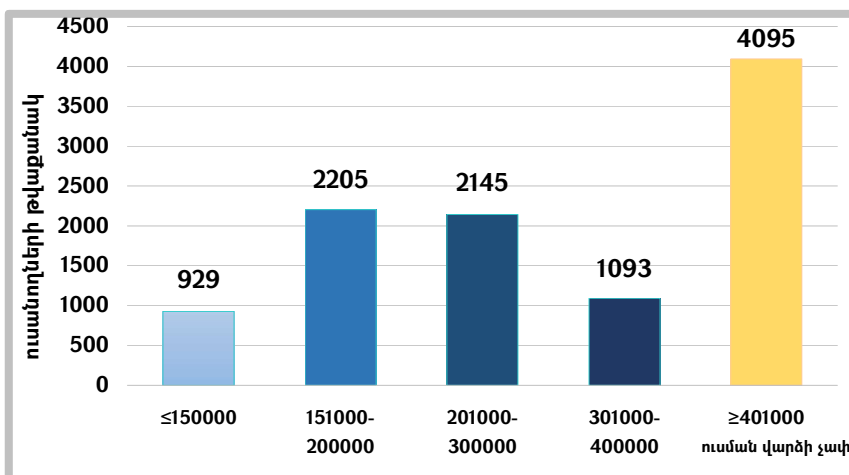
**ՀՀ պետական բուհերի բակալավրիատում վճարովի հիմունքներով սովորողների թվաքանակը ըստ ուսման վարձի չափի, 2020-2021 ուստարի**



Ոչ պետական բուհերի բակալավրիատի ուսանողների 10,4%-ի տարեկան ուսման վարձը եղել է 301 000-ից 400 000 դրամի շրջանակներում, 39,1%-ինը՝ 401 000-ից բարձր և 50,4%-ի ուսման վարձը եղել է 300 000 դրամից ցածր (տե՛ս գծապատկեր 5)<sup>29</sup>:

*Գծապատկեր 5*

**ՀՀ ոչ պետական բուհերի բակալավրիատում վճարովի հիմունքներով սովորողների թվաքանակը ըստ ուսման վարձի չափի, 2020-2021 ուստարի**



<sup>29</sup> Մազիստրատուրայի՝ վճարովի հիմունքներով սովորողների՝ ըստ ուսման վարձի չափի թվաքանակի վերաբերյալ տվյալներն առկա չեն:

Ուսման վարձի բարձր կամ ցածր լինելու մասին գնահատականը սովորաբար տրվում է դիտարկելով ոչ թե դրա բացարձակ արժեքը, այլ որպես մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի տոկոս: 2020 թ. մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ն Հայաստանում կազմել է 4 269 ԱՄՆ դոլար կամ 2 087 300 ՀՀ դրամ<sup>30</sup>, ուստի պետական բուհերի բակալավրիատի ուսանողների շուրջ 60%-ի ուսման վարձը տատանվել է մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 20%-ից մինչև 110%-ի միջակայքում:

Հաշվարկվել է նաև ուսման վարձի տարեկան միջին կշռված արժեքը 2020-2021 ուստարում: Այսպես՝ պետական բուհերի բակալավրիատում ուսման վարձի միջին կշռված արժեքը կազմել է մոտ 584 000 դրամ կամ մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի մոտ 28%-ը, ոչ պետական բուհերում՝ 353 140 դրամ կամ մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի մոտ 17%-ը, իսկ և՛ պետական, և՛ ոչ պետական բուհերի բակալավրիատում՝ 543 230 ՀՀ դրամ կամ մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 26%-ը:

Համեմատության համար նշենք, որ եվրոպական 43 երկրների տվյալների ուսումնասիրության<sup>31</sup> համաձայն՝ 16 երկրներում ուսումը բակալավրիատում ամբողջությամբ անվճար է, կամ ուսանողը վճարում է 100 եվրոյից ոչ ավել վարչական գումար, 14 երկրում՝ մինչև 1000 եվրո, ևս 11 երկրներում՝ 1000 եվրոյից մինչև 3000 եվրո և միայն 2 երկրում՝ 3000 եվրոյից ավելի, որը կազմում է այդ երկրների մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 0%-ից մինչև 10%-ը:

***Այսպիսով՝ միջազգայնորեն ընդունված գնահատականի համաձայն՝ որպես մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի տոկոս, ՀՀ բուհերում ուսման վարձի չափը համարվում է բարձր պետական բուհերի բակալավրիատի ուսանողների 60%-ի, իսկ ոչ պետական բուհերի՝ 40%-ի համար<sup>32</sup>:***

Ուսումնասիրության կարևոր հարցերից է, թե որքանով է ուսման վարձի չափը մատչելի բնակչության աղքատ խավի համար: Այդ նպատակով ուսումնասիրվել է աղքատության վերին, ստորին, ծայրահեղ աղքատության, ինչպես նաև աղքատության միջին գիծը Հայաստանում:

Վերջին՝ 2020 թ., հրապարակված տվյալների համաձայն<sup>33</sup>՝ 2019 թ.

<sup>30</sup> Տե՛ս «Հայաստանը թվերով, 2021» վիճակագրական գրքույկ, 2021, էջ 53, [https://armstat.am/file/article/armenia\\_2021\\_6-hna.pdf](https://armstat.am/file/article/armenia_2021_6-hna.pdf)

<sup>31</sup> Տե՛ս European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, Krémó, A., *National student fee and support systems in European higher education: 2020/21*, Publications Office, 2020, էջ 16-18 <https://data.europa.eu/doi/10.2797/774855>

<sup>32</sup> Մագիստրատուրայի և հետբուհական կրթություն ստացող սովորողների ուսման վարձերի մասին ամբողջական տվյալներ հրապարակված չեն, ուստի այդ մակարդակների համար դրանց միջին կշռված արժեքը ճշգրիտ գնահատել հնարավոր չէ: Մակայն առանձին բուհերի տվյալների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ, որպես կանոն, մագիստրատուրայում դրանք 10-20%-ով ավելի բարձր են, քան բակալավրիատում, իսկ հետբուհական կրթության մակարդակում, հակառակը, ավելի ցածր են, քան բակալավրիատում:

<sup>33</sup> Տե՛ս «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը, ըստ 2019 թ. Տնային տնտեսությունների կենսապայմանների ամբողջացված հետազոտության արդյունքների» վիճակագրական-վերլուծական զեկույց, ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Եր., 2020, էջ 32, [https://armstat.am/file/article/poverty\\_2020\\_a\\_2..pdf](https://armstat.am/file/article/poverty_2020_a_2..pdf)

ՀՀ բնակչության 56,2%-ը կազմել է ոչ աղքատ (բարեկեցիկ) և 43,8%-ը՝ աղքատ խավը<sup>34</sup>: Այդ 43,8% աղքատ բնակչության մեջ 11%-ը կազմում են չափավոր և 1,4%-ը՝ ծայրահեղ աղքատները:

Աղքատության չափման պաշտոնական մոտեցումը Հայաստանում համարվում է ըստ սպառման աղքատությունը, որը կոչվում է «բացարձակ» աղքատություն և սահմանվում որպես «*տնային տնտեսությունների որոշակի կենսամակարդակի ընդունելի նվազագույնի ապահովման անկարողություն*»<sup>35</sup>: Ըստ այդմ, սահմանված են վերին, ստորին և ծայրահեղ աղքատության գծերը, ինչպես նաև աղքատության միջին գիծը՝ աղքատության ստորին և վերին գծերի միջինը: Ելնելով նշված սահմանումներից՝ աղքատ են գնահատվել նրանք, որոնց սպառումը մեկ չափահաս անձի հաշվով ցածր է եղել աղքատության միջին գծից՝ 44 048 դրամից (91,7 ԱՄՆ դոլարից), չափավոր կամ շատ աղքատ՝ որոնց սպառումը ցածր է եղել աղքատության ստորին գծից՝ 35 054 դրամից (72,9 ԱՄՆ դոլարից) և ծայրահեղ աղքատ՝ որոնց սպառումը ցածր է եղել աղքատության ծայրահեղ գծից՝ 23 763 դրամից (49,4 ԱՄՆ դոլարից)<sup>36</sup>:

Այսպիսով՝ 2019 թ. Հայաստանի բնակչության 43,8%-ն անկարող է եղել ապահովել ընդունելի կենսամակարդակ, քանի որ ամսական սպառումը ցածր է եղել 53 043 դրամից (մեկ չափահաս անձի հաշվով): Մյուս կողմից, ինչպես նշվեց վերը, տարեկան ուսման վարձի միջին կշռված արժեքը ՀՀ բուհերի բակալավրիատում 2020 թ. կազմել է 543 230 դրամ, ինչն ամսական կտրվածքով կազմում է 44 048 դրամ<sup>37</sup>:

### ***Եզրահանգումներ***

➤ Առանց հետագա մեկնաբանությունների կարելի է ասել, որ տնային տնտեսությունների գրեթե կեսը չի կարող իրեն թույլ տալ ունենալ վճարովի հիմունքներով սովորող ուսանող երեխա, քանի որ ուսման վարձի չափը միջինում ավելին է, քան նրանց ամսական սպառման գումարը<sup>38</sup>:

➤ Աղքատ տնային տնտեսություններից երիտասարդների բարձրագույն կրթություն ստանալու հիմնական խոչընդոտներից է անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների բացակայությունը:

➤ Այսպիսով, Հայաստանում աղքատությունը բարձրագույն կրթություն ստանալու իրական խոչընդոտ է, իսկ բարձրագույն կրթություն չունենալը՝ աղքատ դառնալու իրական վտանգ, մինչդեռ պետական հատուկ քաղաքականություն՝ թիրախավորված աղքատ ընտանիքներից երիտասարդների բարձրագույն կրթություն ստանալու հնարավորություններն ընդլայնելու ուղղությամբ չի իրականացվում:

<sup>34</sup> Հաշվարկները կատարված են նոր մեթոդաբանությամբ:

<sup>35</sup> Նույն տեղում, էջ 28:

<sup>36</sup> Տե՛ս նույն տեղը:

<sup>37</sup> Ուսման վարձ վճարվում է 10 ամիս:

<sup>38</sup> 2019 թ. -ից մինչև 2021 թ. աղքատության վիճակը Հայաստանում չի բարելավվել:

➤ Հետևաբար, աղքատության մակարդակն իջեցնելու և սոցիալական արդարություն ապահովելու նպատակով անհրաժեշտ է բնակչության բոլոր խմբերի համար բարձրագույն կրթություն ստանալու հավասար հնարավորություններ ապահովելուն և առկա խոչընդոտները աստիճանաբար վերացնելուն ուղղված պետական քաղաքականություն հատկապես թիրախավորված դեպի բնակչության աղքատ խմբերը: Մասնավորապես՝ պետությունը պետք է ավելացնի համակարգին հատկացվող ֆինանսավորումը, իսկ անվճար տեղերը հատկացնի ոչ միայն առաջադիմության, այլև սոցիալական անապահովության չափանիշով, հատկապես որ ֆինանսավորման ոչ պետական՝ այլընտրանքային աղբյուրները երկրում խիստ սահմանափակ են:

**КАРИНЕ АРУТЮНЯН – Особенности взаимосвязи высшего образования и бедности в РА.** – В статье представлены результаты исследования вопросов взаимосвязи высшего образования и бедности и их особенности в Армении. Анализ данных о составе студентов по социальному положению наглядно показывает, что количество студентов в вузах из разных социальных слоев населения сильно различается, в частности, количество студентов из бедных семей в разы меньше, чем из обеспеченных. Более того, анализ показывает, что в последние годы наблюдается снижение доли не только студентов, обучающихся на платной основе, но и на бесплатной, что является очень тревожащей тенденцией. А сравнение платы за обучение с чертой бедности в Армении выявляет, что почти половина семей не может позволить содержать ребенка студента на платной основе, так как средняя плата за обучение превышает сумму их ежемесячного потребления. Таким образом, высшее образование в Армении практически недоступно для бедных семей, что является следствием отсутствия государственной политики, направленной на обеспечение социальной справедливости и равных возможностей получения высшего образования.

**Ключевые слова:** *высшее образование, бедность, социальная справедливость, валовый показатель охвата, плата за обучение*

**KARINE HARUTYUNYAN – Peculiarities of the Relationship between Higher Education and Poverty in the RA.** – This article presents the results of the study on the interrelation between higher education and poverty and their peculiarities in Armenia. The analysis of the data on the student body in the higher education institutions clearly shows that the number of students from different social strata of the population is very different, in particular, the number of students from poor families is much smaller than from wealthy ones. Moreover, the analysis shows that in recent years there has been a decrease in the proportion of not only fee-paying students but also students who pay no fees, which is a very worrying trend. Moreover, the comparison of tuition fees with the poverty line in Armenia makes it clear that almost half of the households cannot afford to have a student on a paid basis, as the average tuition fee is more than their monthly consumption expenditure. Thus, higher education in Armenia is essentially unaffordable for poor families, which is a result of the lack of a state policy aimed at ensuring social justice and equal access to higher education.

**Keywords:** *higher education, poverty, social justice, gross enrollment ratio, tuition fee*